

УДК 346.7

Олег Кулик,*аспірант кафедри господарського права**Донецького національного університету імені Василя Стуса*

СПОСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Статтю присвячено конкретизації способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії у країнах Європейського Союзу та в Україні. У статті проаналізовано положення чинного законодавства України та Європейського Союзу щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії. За результатами проведеного дослідження розроблено низку практичних рекомендацій.

Ключові слова: альтернативні джерела енергії, «зелений» тариф, «зелені сертифікати», інвестиційні гранти, податкові та митні пільги, низьковідсоткові кредити, способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії за законодавством України, способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії за законодавством Європейського Союзу.

Постановка проблеми. Збільшення обсягів використання альтернативних джерел енергії є світовим трендом, який набув поширення у Європейському Союзі та активно підхоплюється Україною. На державному та міждержавному рівнях запроваджуються різні інструменти, за допомогою яких стимулюється використання альтернативних джерел енергії, тим самим забезпечується енергетична безпека, належні умови захисту довкілля та можливість розвивати конкурентоспроможну економіку, яка потребує великої кількості електроенергії.

Актуальність проведення порівняльно-правового аналізу правових аспектів стимулювання використання альтернативних джерел енергії пояснюється тим, що серед зовнішньополітичних пріоритетів України європейська інтеграція посідає особливе місце, а перспектива членства у Європейському Союзі є стратегічним орієнтиром в українських прагненнях до економічного добробуту. Для досягнення поставлених цілей Україні необхідно відповідати вимогам, які висуваються до потенційних кандидатів на вступ до Європейського Союзу, серед яких є і вимоги щодо використання альтернативних джерел енергії.

Аналіз останніх джерел і публікацій. У вітчизняній юридичній науці певні аспекти стимулювання використання альтернативних джерел енергії досліджували С. Білоцький, А. Вершинін, Г. Джумагельдієва, М. Кузьміна, С. Свірков та ін. Дослідженням аналогічних питань у Європейському Союзі займалися Haas, R., Panzera, C., Rescha, G., Ragwitz, M., Reece, G., Held, A., Engels, J. та ін.

Проте недостатньо дослідженими та такими, що потребують подальшого аналізу, залишаються питання конкретизації способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії за законодавством України та Європейського Союзу.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є конкретизація способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії у країнах Європейського Союзу та в Україні.

Виклад основного матеріалу. Із середини 90-х років ХХ ст. у Європейському Союзі почали активно обговорювати необхідність стимулювання використання альтернативних джерел енергії, які врешті призвели до прийняття Директиви 2001/77/ЄС щодо стимулювання використання електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, на внутрішньому ринку електроенергії Європейського Союзу.

Подальші зміни в енергетичній політиці Європейського Союзу викликали необхідність гармонізації схем стимулювання використання альтернативних джерел енергії та їх удосконалення, зменшення ризику для інвесторів, спрощення адміністративних процедур щодо надання стимулювання. Як наслідок, у 2009 році був прийнятий новий нормативно-правовий акт у цій сфері – Директива про альтернативні джерела енергії 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року [1].

Згідно зі ст. 2 Директиви про альтернативні джерела енергії, під стимулюванням використання альтернативних джерел енергії (згідно з офіційним перекладом –

«режим надання допомоги») розуміється будь-який інструмент, режим або механізм, що застосовується будь-якою державою-членом або будь-якою групою держав-членів та призначається для заохочення до використання енергії, що була видобута з відновлюваних джерел завдяки скороченню вартості цієї енергії шляхом збільшення ціни реалізації або обсягу закупівлі цієї енергії, шляхом застосування зобов'язання використовувати цей тип енергії або будь-якого іншого заходу стимулювання; останній включає, але не обмежується, допомогу на інвестування, скорочення податків або звільнення від сплати податків, відшкодування податків, режими надання допомоги, пов'язані із зобов'язанням використовувати енергію, видобуту з відновлюваних джерел, враховуючи ті, що використовують зелені сертифікати та режими прямої підтримки цін, враховуючи спеціальні закупівельні ціни та виплати премій.

З вересня 2014 р. КМУ прийнято Розпорядження № 791-р «Про затвердження плану заходів з імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС», а уже через місяць затверджено Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року та план заходів з реалізації Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року [2, 3].

Положеннями Директиви 2009/28/ЄС встановлюються обов'язкові національні цілі у сфері відновлюваної енергетики насамперед для того, щоб надати певні гарантії інвесторам та заохотити до розвитку новітніх технологій та інновацій у цій сфері. При цьому запроваджуються досить жорсткі вимоги до критеріїв сталого виробництва біопалива та скорочення викидів парникових газів в атмосферу. Згідно з Рішенням D/2012/04/МС-ЕпС Україна взяла на себе зобов'язання до 2020 року досягти рівня 11 відсотків енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, в загальній структурі енергоспоживання країни, що слугуватиме потужним стимулом для подальшого розвитку використання відновлюваних джерел енергії.

В Україні 2016 рік, як і попередні два роки, відзначився скороченням генерації електроенергії. За даними Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, виробництво електроенергії у 2016 р. порівняно з 2015 р. скоротилося на 1,8 %. При цьому частка альтернативних джерел енергії у структурі виробництва електроенергії склала 1 %, і це за умови, що до закінчення відведеного строку залишилось менше двох років [4, с. 72].

Отже, Україною здійснюються заходи, спрямовані на інтеграцію вітчизняного енергетичного сектору до ринків країн-членів ЄС. Водночас ігнорування європейських Директив може призвести до санкцій з боку Європейського Союзу та відсунути європейську перспективу для України. Однак найголовнішим повинен стати не зовнішній стимул, а бажання забезпечити енергетичну безпеку країни.

Враховуючи зобов'язання, які взяли на себе країни Європейського Союзу та Україна, на законодавчому рівні встановлюються певні заходи, застосування яких стимулює використання альтернативних джерел енергії, тим самим сприяючи досягненню вищезазначених цілей.

Способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії, що застосовуються країнами Європейського Союзу, становлять складну та розгалужену систему. Законодавством кожної з держав-членів ЄС визначено способи, у які здійснюється таке стимулювання, його види, та способи їх поєднання.

У Загальному вигляді фундаментальні типи стратегій стимулювання використання альтернативних джерел енергії, що використовуються у країнах Європейського Союзу, можна представити у вигляді таблиці 1 [5, с. 1012]:

Серед найбільш застосовуваних видів стимулювання використання альтернативних джерел енергії особливої уваги заслуговують [6, с. 35]:

1. «Зелений тариф». За своєю сутністю «зелений» тариф – це врегульована вартість електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, що встановлюється законодавством на певний період часу, і зазвичай є вищою за доступну ринкову ціну електроенергії. Застосування «зеленого» тарифу передбачає, що кількісний результат цього виду стимулювання напряму залежить від встановленого урядом розміру самого тарифу.

2. Преміум «зелений» тариф (далі – «преміум»), який зазвичай розглядається європейськими правниками як підвид «зеленого» тарифу, але різниця між ними полягає в тому, що вартість «зеленого» тарифу є повністю зафіксованою законодавством, тоді як «преміум» фіксує розмір лише самої надбавки до ринкової ціни електроенергії. Для виробника електроенергії з альтернативних джерел повна вартість проданої за «преміум» схемою електроенергії (ринкова ціна електроенергії + «преміум») є менш передбачуваною, ніж за «зеленим» тарифом, оскільки може коливатись залежно від волатильності ринкової ціни на електроенергію.

3. Система «зелених» сертифікатів, що зазвичай працює таким чином: виробник

	Direct Прямі		Indirect Непрямі	
	Price-driven Орієнтовані на ціну	Quantity-driven Орієнтовані на кількість		
Regulatory Регулюючі	Investment focused Орієнтовані на інвестиції	Investment incentives. Інвестиційні стимули Tax credits. Податкові пільги Low interest/soft loans. Низьковідсоткові кредити	Tendering system for investment grant Тендерна система для інвестиційних грантів	Environmental taxes. Екологічні податки Simplification of authorization procedures. Спрощення процедури отримання стимулювання Connection charges, balancing costs Зниження вартості приєднання до мережі
	Generation based Орієнтовані на генерування	(Fixed) Feed-in tariff. Фіксований «зелений» тариф Fixed premium system. «Преміум «зелений» тариф»	Tendering system for long term contracts. Тендерна система для довгострокових контрактів Tradable green certificate system. Система «зелених» сертифікатів	
Voluntary Добровільні	Investment focused Орієнтовані на інвестиції	Shareholder programs. Акціонерні програми Contribution programs. Програми внесків.		Voluntary agreements. Добровільні угоди
	Generation based Орієнтовані на генерування	Green tariffs. Доплата за екологічність електроенергії		

електроенергії з альтернативних джерел енергії, оптовики, розподільчі компанії або роздрібні торговці (залежно від того, хто бере участь у ланцюгу постачання електроенергії) зобов'язані постачати чи купувати певний відсоток електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії. На дату розрахунку вони повинні подати необхідну кількість сертифікатів для демонстрації відповідності своїм зобов'язанням. Основною ціллю такої форми стимулювання є досягнення певних цілей у збільшенні частки альтернативних джерел енергії шляхом фіксування обсягу електроенергії альтернативного походження, що поставляється учасниками ринку. Ціна «зелених» сертифікатів визначається на ринку для цих сертифікатів (наприклад, NordPool). За сприятливих ринкових умов цей спосіб стимулювання повинен призвести до найменших витрат виробництва електроенергії з альтернативних джерел.

4. Інвестиційні гранти, які застосовуються у багатьох країнах Європейського Союзу. Гранти часто видаються для стимулювання електроенергії альтернативного походження, виробленої за допомогою нових,

інноваційних технологій. Зокрема, у Фінляндії інвестиційні гранти та субсидії є єдиними видами стимулювання використання альтернативних джерел енергії.

5. Податкові пільги, що часто доповнюють основні види стимулювання у Європейських країнах. Тим не менш податкові пільги залишаються важливим та гнучким інструментом. Наприклад, у Нідерландах виробництво електроенергії з альтернативних джерел стимулюється шляхом спрямування податку на прибуток на інвестування у проекти альтернативної енергетики.

6. Низьковідсоткові кредити з більш довгими періодами погашення для виробників електроенергії з альтернативних джерел енергії застосовуються деякими країнами Європейського союзу, включно з Німеччиною та Нідерландами.

З вищевикладеного можна зробити висновок, що держави-члени ЄС застосовують широкий спектр різних способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Домінуючими видами є «зелений» тариф та «преміум», а також «зелені сертифікати». Перші два види стимулюють

використання альтернативних джерел енергії шляхом установлення фіксованих цін, останній установлює обов'язок виробляти певну кількість електроенергії альтернативного походження. При цьому з метою збільшення ефективності у країнах Європейського Союзу способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії часто комбінуються.

Аналізуючи правове регулювання стимулювання використання альтернативних джерел енергії в Україні, необхідно відзначити, що основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про альтернативні джерела енергії», ст. 9 якого визначено, що стимулювання виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, здійснюється відповідно до законодавства шляхом: застосування економічних важелів і стимулів, передбачених законодавством про енергозбереження та охорону довкілля, з метою розширення використання альтернативних джерел енергії; створення сприятливих економічних умов для спорудження об'єктів альтернативної енергетики.

При цьому у ст. 9-1 вказаного Закону, що має назву «стимулювання виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії», йдеться лише про «зелений» тариф, а інші види стимулювання навіть не згадуються. Фактично в жодному вітчизняному нормативно-правовому акті не узагальнено перелік видів стимулювання, що застосовуються до альтернативних джерел енергії в Україні. Лише на основі системного аналізу можна виокремити певні заходи, що можуть підпадати під ознаки такого стимулювання, окрім «зеленого» тарифу.

Зокрема, певні положення щодо стимулювання використання альтернативних джерел енергії містяться у Податковому та Митному кодексах України. Так, ст. 197 ПК України передбачено звільнення від податку на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, обладнання і матеріалів для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії, а також звільнення від сплати ввізного мита зазначеного устаткування, обладнання і матеріалів. Вказаною статтею також установлено, що операції із ввезення на митну територію України вищенаведених товарів звільняються від оподаткування, за умови якщо ці товари застосовуються платником податку для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні (аналогічні з ПК України пільги закріплено у ст. 282 МК України). При цьому як у

ст. 197 ПК України, так і в ст. 282 МК України перелік вищевказаних товарів із зазначенням кодів УКТ ЗЕД встановлюється Кабінетом Міністрів України. Такий перелік визначається Постановою КМУ № 293 від 30 березня 2016 р. «Питання ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектувальних виробів за проектами демонстрації японських технологій». Проектами демонстрації японських технологій є спрямовані на поліпшення енергоефективності та екологічних показників проекти, що реалізуються в рамках співробітництва центральних органів виконавчої влади України і Міністерства економіки, торгівлі та промисловості Японії, Організації з розвитку нових енергетичних та промислових технологій (NEDO), а також японських компаній, залучених у виробництво та поставку матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих виробів на базі японських технологій для сприяння економічному і соціальному розвитку України з неможливістю їх використання у військових цілях (п. 2 Постанови № 293).

Сам перелік устаткування та обладнання, що звільняються від ввізного мита та операції з увезення яких на митну територію України звільняються від обкладення податком на додану вартість, є значно звууженим порівняно із попереднім, що затверджувався Постановою № 444 від 14.05.2008. Попереднім переліком також не було конкретизовано, з якої країни мають походити технології. Безперечно, запозичення японських технологій є важливим для України, однак країни Європейського Союзу показують великі досягнення у стимулюванні альтернативної енергетики і також володіють важливими технологіями та обладнанням, необхідним для стимулювання альтернативної енергетики, зрештою Європейський Союз знаходиться географічно ближче за Японію.

Таким чином, доцільно розширити вказаний перелік, включивши, крім японських, технології інших високорозвинених країн, перш за все країн Європейського Союзу. Зокрема, корисними для запозичення є технології, за якими побудовані вітряні електростанції на воді, як «Gemini» у Нідерландах та «London Array» у Великобританії. Основною перевагою вітряних електростанцій на воді дослідники називають їх «публічну прийнятність», оскільки будівництво таких електростанцій дозволить використовувати великі площі, а відсутність негативного «візуального ефекту» дозволить використовувати більші та потужніші турбіни, ніж ті, що можуть бути прийнятними на землі [7, с. 14].

Отже, фактично в Україні для стимулювання використання альтернативних джерел енергії застосовується лише «зелений» тариф та частково реалізовано право суб'єктів господарювання на отримання податкових і митних пільг у разі ввезення на митну територію України енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих виробів за проектами демонстрації японських технологій. Водночас частка енергії, виробленої з альтернативних джерел енергії, у національному енергобалансі свідчить про те, що цих заходів не досить та потрібно запозичувати досвід стимулювання цієї галузі у європейських партнерів.

Висновки.

Отже, підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що держави-члени ЄС застосовують широкий спектр способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії. Серед них домінуючими є «зелений» тариф та «преміум», а також «зелені сертифікати», інвестиційні гранти, податкові пільги та низьковідсоткові кредити. Разом із тим в Україні належним чином реалізовано лише «зелений» тариф і податкові та митні пільги в суттєво обмеженому вигляді, інші способи стимулювання використання альтернативних джерел енергії в українському законодавстві навіть не згадуються.

З урахуванням викладеного пропонується перейняти досвід правового регулювання стимулювання використання альтернативних джерел енергії країн-членів Європейського Союзу, передбачивши можливість застосування інших, окрім «зеленого» тарифу, способів стимулювання використання альтернативних джерел енергії, зокрема: «зелених» сертифікатів, інвестиційних грантів та низьковідсоткових кредитів, передбачивши їх у ст. 9-1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» Також, з огляду на перспективність європейських технологічних досягнень у сфері альтернативної енергетики, можна запропонувати внести зміни до Переліку енергозберігаючих матеріалів, обладнання, устаткування та комплектуючих виробів за

проектами демонстрації японських технологій, що звільняються від ввізного мита та операції з увезення яких на митну територію України звільняються від обкладення податком на додану вартість, що затверджений Постановою КМУ № 293 від 30 березня 2016 р., прибравши обмеження щодо використання лише японських технологій.

Список використаних джерел:

1. Про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел та якою вносяться зміни до, а в подальшому скасовуються Директиви 2001/77/ЄС та 2003/30/ЄС : Директива Європейського Парламенту та Ради №2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sae.gov.ua/documents/dyrektyva_2009_28.pdf.
2. Про затвердження плану заходів з імплементації Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 791-р // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 165.
3. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р // Офіційний вісник України. – 2014. – № 81 – Ст. 48.
4. Енергетична галузь України, підсумки 2016 року // Центр Разумкова, 2017. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017_ENERGY-FINAL.pdf
5. Haas, R., Panzera, C., Rescha, G., Ragwitz, M., Reece, G., Held, A. (2011). historical review of promotion strategies for electricity from renewable energy sources in EU countries. Renewable and Sustainable Energy Reviews 15, p. 1012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pdfs.semanticscholar.org/ef60/f756f382b417e5493341bdf30e301c16bb6a.pdf>
6. Engels, Jip, The Promotion of Electricity from Renewable Energy Sources in the European Union (August 30, 2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ssrn.com/abstract=1939760>.
7. Future Offshory: A Strategic Framework for the Offshore Wind Industry. Department of Trade and Industry, Nov 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://tethys.pnnl.gov/sites/default/files/publications/A_Strategic_Framework_for_the_Offshore_Wind_Industry.pdf

Статья посвящена конкретизации способов стимулирования использования альтернативных источников энергии в странах Европейского Союза и в Украине. В статье проанализированы положения действующего законодательства Украины и Европейского Союза о стимулировании использования альтернативных источников энергии. По результатам проведенного исследования разработан ряд практических рекомендаций.

Ключевые слова: альтернативные источники энергии, «зеленый» тариф, «зеленые сертификаты», инвестиционные гранты, налоговые и таможенные льготы, низкопроцентные кредиты, способы стимулирования использования альтернативных источников энергии по законодательству Украины, способы стимулирования использования альтернативных источников энергии по законодательству Европейского Союза.

The article is devoted to the ways promotion of the use of energy from renewable sources in European Union and in Ukraine. This article analyses the European and Ukrainian legislation on promotion of the use of energy from renewable sources. The expected outcomes of the research should be an implementation of the practical recommendations by the Government and Legislators into Ukrainian legislation.

Key words: alternative energy sources, feed-in tariff, green certificates, investment grants, tax credits, low interest/soft loans, Ukrainian legislation on promotion of the use of energy from renewable sources, European legislation on promotion of the use of energy from renewable sources.